

KJE SE LAHKO UČIMO DEMOKRACIJE?

Ana Kranjc

Socialni odnos sooblikujejo vse osebe, ki so vanj vključene. Kako se ljudje do nas vedejo in kako nas obravnavajo, je enako odvisno od nas in od njih. Človeku, ki je brezbržen in pasiven, drugi kar naprej vsiljujejo svojo voljo, rešitve in odločajo namesto njega. Primeren družbeni položaj med ljudmi si šele moramo pridobiti, ne da bi ogrožali potrebe drugih. So ljudje pri nas usposobljeni za demokratične odnose?

Imajo ustrezne sposobnosti, socialne spretnosti in znanje? Kje so se lahko do zdaj tega naučili in kakšno mesto ima danes izobraževanje odraslih pri demokratizaciji družbe? Demokratizacija je zakonitost razvoja in podlaga za preživetje, nobena družba se ji ne more izogniti. Poleg sposobnosti ljudi za navezovanje demokratičnih družbenih stikov so potrebne tudi ustrezne družbene strukture, organizacije in ustanove ter zakonodaja, prek katerih se težnje in prizadevanja ljudi združujejo in uresničujejo.

Demokratizacija družbe, spreminjanje priznanih vrednot in položaj človeka

Demokratizacija družbe je splošna težnja sveta. Nastaja kot del celotnega razvoja. Družbena moč in oblast se pri demokratizaciji porazdelita širše in vedno več ljudi doseže tak položaj, da uveljavljajo svoje potrebe in tudi upoštevajo potrebe drugih. V teh procesih prestrukturiranja družbene moči nastajajo družbeno-ekonomski premiki, ki se kažejo na različne načine: stavke, vojne, protestni shodi, terorizem, mamila, alkoholizem. Ko morajo ljudje stopiti v nova razmerja s svetom okrog sebe, pogosto doživljajo negotovost in strah. Svoj strah premagujejo in se rešujejo na razne načine. Spreminjanje družbenega položaja ljudi se izraža različno: s povečano aktivnostjo v prid ljudi in medsebojnim neformalnim povezovanjem (ustanavljanje prostovoljnih društev, interesnih skupin, društev za samopomoč), nasiljem (vojne, terorizem, štrajki, kriminal), z odmikanjem od resničnega sveta in pasivnostjo (alkoholizem, mamila, bolezni) in drugim. Kljub vsem spremljajočim pojavom demokratizacije se položaj človeka v družbi postopno izboljuje v državah zahodnega sveta in v državah nekdanjih totalitarnih sistemov, ki jih pretresajo nenačne velike politične in gospodarske spremembe.

Mogoče je to bolj razvidno ob posameznem primeru, obravnavanem skozi čas. Alenka Puhar npr. obravnava položaj otroka v družini in družbi pri nas v 19. stoletju. Bralec začuden ugotavlja, koliko so se družinska razmerja do danes spremenila. Otrok ima povsem drugačen, veliko bolj enakovreden položaj, kot ga je imel v preteklosti. Predvsem so razmerja v družini veliko bolj demokratična, kot so bila nekoč, in otrok ima vedno bolj enakovreden položaj, starši naj bi ga spoštovali in upoštevali kot človeka (Puhar, 1982). Strogo izdelana hierarhija in ostro ločeni položaji med zaposlenimi v ustanovah so postopoma zbledeli, ker so se ljudje sicer pre malo zavzemali za svoje delo in so bili delovni uspehi slabi. Pod prisilo ekonomskih argumentov so popustili in popuščajo tudi najbolj avtokratični odnosi v neki ustanovi. Še več: Toffler na podlagi raznih študij in projektov za ozdravljenje gospodarskih težav zlasti velikih podjetij ugotavlja, da je bila njihova največja težava neprilagodljivost, togi in preveč formalizirani hierarhični odnosi in z njimi

blokirana volja in interes ljudi, da bi ukrepali sami in tudi prevezeli odgovornost. Zato velike ustanove propadajo in hitro rastejo nove male ekonomske enote; v njih dela skupine prijateljev (povezuje jih medsebojno zaupanje in močna osebna odgovornost) ali pa so podjetja družinska. Uspeh malih ekonomskih enot je v demokratičnih odnosih, saj so vse osebe v polni meri pritegnjene v delovni proces. Stara misel, da je večji tudi boljši, ni več v modi. Velikan, kot je IBM, ki je zaposloval 370.000 ljudi, je bil obsojen na smrt, ker so širom po svetu vzniknila podobna mala podjetja, ki so bila s človeške in ekonomske plati veliko obetavnejša. IBM je, da bi preživel, hitro odpustil ogromno ljudi in se razdelil na trinajst manjših podjetij. Velikanske tovarne nadomestijo majhne notranje diferencirane skupine. Hkrati potekajo procesi demistifikacije proizvodnje, distribucije in komunikacij, razmerja med ljudmi se bistveno spreminja, kar povzroči pravo revolucijo v gospodarstvu. Namesto homogene in masovne proizvodnje se poraja skrajno raznolika in utripajoča proizvodnja, v kateri je dovolj prostora za še tako različne zamisli in potrebe posameznega človeka. (Toffler, 1994, 60–61)

Seveda je operacija, ko velike ustanove zavržejo svojo hierarhično strukturo (čeprav je preživetvenega pomena), zelo boleča in se še danes zdi mnogim podjetjem tudi v razvitih državah skoraj neverjetna in nesprejemljiva. Mnoga velika podjetja so propadla prav zato, ker jim ni uspelo spremeniti in porušiti njihove prejšnje stroge hierarhije. Današnja ekonomija temelji predvsem na znanju ljudi in človek postaja vse pomembnejša vrednota. »Znanje je pojmovano širše, vključuje podatke, informacije, predstave, simbole, kulturo, ideologijo in vrednote« in šele kot tako postane osrednji izvor »ekonomije tretjega vala« ali ekonomije v družbi informatike. (Toffler, 1994, 58)

Položaja človeka ne določa vrsta dela, ampak njegove lastnosti in odlike. Vedno teže je dobiti primerno usposobljene ljudi s pravimi lastnostmi. Človek postaja vedno bolj dragocen, in človek kot človek dobiva večjo vrednost kljub številnim vojnam in množičnemu umiranju. Uveljavljanje novih vrednot poteka tudi prek številnih spopadov raznih etičnih in verskih skupin. Vrednote, splošno priznane v industrijski družbi (masovna proizvodnja, stereotipnost, kapital), se umikajo novim vrednotam družbe informatike (izvirni izdelki, majhne proizvodne enote, posebnost idej in ustvarjalnost, pomen človeka). Demokratizacija družbe je globoko zakoreninjena v spremjanju najbolj priznanih vrednot. Z razvojem stopa v ospredje človek.

Raziskava o usposabljanju in možnostih za demokratično vedenje v Sloveniji

Če se hočejo ljudje naučiti bolj demokratičnega vedenja, morajo imeti priložnost, da ga tudi sami doživljajo. Usposab-

ljanje za demokratične odnose je predvsem izkustveno učenje. Občasno je potrebno, da ga dopolni tudi bolj formalno izobraževanje, ko se vse neformalno naučeno poveže, osmisli in opremi tudi s potrebnimi podatki. Začetek usposabljanja za demokracijo je v neposrednem izkustvu osebe. To so bile osnovne hipoteze za začetek raziskave, ki je potekala v letih 1993 in 1994 in je zajela 350 oseb obeh spolov z visoko izobrazbo raznih strok v starosti od 25 do 40 let.

Domnevali smo, da imajo visoko izobraženi ljudje večje možnosti, da si v družbi pridobijo bolj enakovreden položaj, kot ljudje s sorazmerno nizko izobrazbo iz nižjih družbenih plasti. Pričakovali smo, da se bodo pri izbrani skupini oseb najbolje pokazale možnosti za demokratične odnose in da najmanj zapadajo v podrejenost in odvisnost. Vzpostavljanje demokratičnih odnosov je povezano s stopnjo osebne samostojnosti, ki je višja pri visoko izobraženih ljudeh. Med odvisneže, ki si v družbi le težko pomagajo, spadajo zlasti »trajno brezposelni« ljudje, ki so opravljali predvsem razna fizična industrijsko razdrobljena dela in niso izobraženi. V skupino zajete osebe so bile skoraj vse zaposlene, 105 se jih je pripravljalo za novo službo. Posamično in v majhnih skupinah so odgovarjale, kdaj so bile izpostavljene avtokratičnim in kdaj demokratičnim vedenjem in kakšna so njihova izkustva iz različnih skupin, ki so jim do zdaj pripadale? Značilnosti avtokratičnega in demokratičnega vedenja smo jim predstavili z naslednjim seznamom značilnosti.

Značilnosti avtokratičnega in demokratičnega:

AVTOKRATIČNO

- oblastnost ali odvisnost
- podrejanje
- izražanje lastnih potreb in stališč, neupoštevanje drugih
- monologi
- oblastnost ali skrajna podredljivost
- omejena sposobnost tveganja
- defenzivno vedenje ali samo ofenzivno vedenje
- iskanje pomoči drugih
- nizka samozavest
- občutljivost za pritiske
- umik iz konfliktnih položajev
- sledenje dominantni osebi
- pomanjkljiva samoidentifikacija

DEMOKRATIČNO

- samostojno delovanje
- sodelovanje
- poslušanje drugega in izražanje lastnega mnenja
- dialogi
- ohranjanje lastnega položaja in izhodišča
- visoka sposobnost tveganja
- defenzivnost-ofenzivnost izmenično pri isti osebi
- zaupanje vase
- velika samozavest
- odpornost do pritiskov
- pripravljenost na konfrontacijo
- lastna presoja
- jasna samoidentifikacija.

Pri avtokratičnem vedenju so vloge polarizirane na vladajoče in podrejene, na zatirane in zatiralce. Te vloge so v isti skupini ljudi utrjene in se ne spreminja. Kdor je vzel oblast v svoje roke, ukazuje drugim, podrejenim. Vedenje je previdno in nastajajo napetosti, ker se zlasti podrejeni zaradi posledic bojijo napraviti napako. Tudi nadrejeni v avtokratičnem odnosu se izčrpavajo in so napeti, saj se bojijo, da bi izgubili svoj položaj ali da bi jih kdo ogrozil. Socialni položaj upoštevajo in priznavajo npr. vsi člani družine. Vedo, kakšen položaj ima oče ali najmlajši otrok in kaj od enega ali drugega lah-

ko pričakujejo. Družbeni položaj iste osebe se od skupine do skupine lahko povsem spremeni. Podrejena oseba v eni skupini je lahko nadrejena drugi. S tem se ohranja psihosocialno ravnotežje oseb, ker se nihče ne more stalno samo podrejati in tudi stalno vladajoči bi se v zatiranju drugih kmalu izčrpal.

V demokratičnih družbenih odnosih so komunikacije horizontalne. Osebi si stojita nasproti in se opazujeta, spoznavata, upoštevata in ena drugi sporočata svoje želje in potrebe. Njun položaj ni bistveno različen. To je odnos partnerstva in družbena položaja sta podobna. Eden sicer odgovarja za ene stvari drugi za druge, vendar je oboje pomembno in nihče nikogar ne zatira ali nadvladuje, nikomur se ni treba podrejati. Zato se v demokratičnih odnosih osebnost posameznika hitro razvjeti in človek izrazi svoje posebnosti. Sodoben način dela in življenja zahteva razvito osebnost, da je človek samozadosten, deluje avtonomno, prevzema odgovornosti, ustvarja nove ideje in jih uveljavlja ter se izkaže kot enkratno in neponovljivo bitje.

Kje vladajo demokratični odnosi?

Izidi raziskave so odkrili zanimive pojave. Osebe so morale opredeliti razmerje med avtokratičnim in demokratičnim vedenjem v skupinah, ki so jim pripadale v družini, vrtcu, šoli, univerzi in službi. Odgovori so pokazali, da so bile osebe bolj izpostavljene avtokratičnemu kot demokratičnemu vedenju (razmerje A/D je 60/40). Sklepamo, da tudi kaka druga družbenia plast ne bi mogla poročati o boljsem položaju.

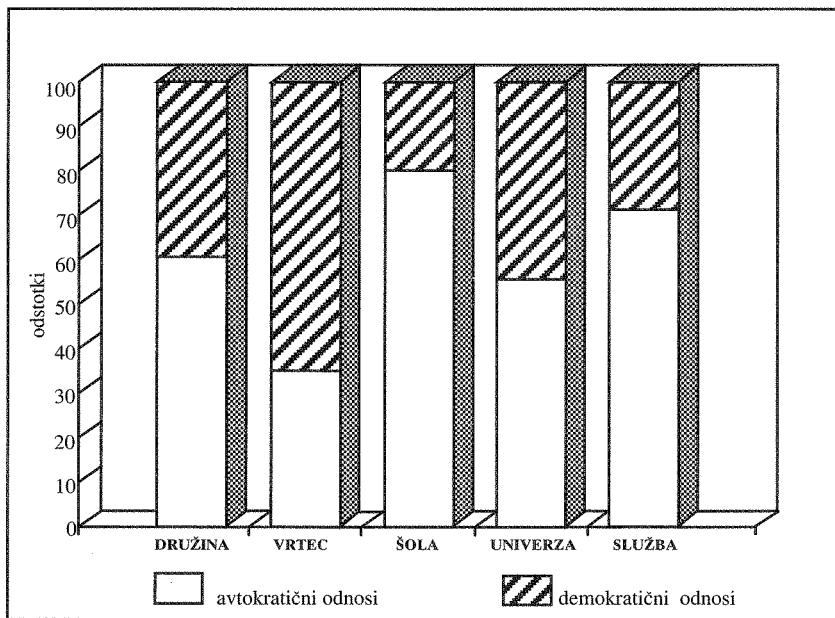
Razmerje med avtokratičnim in demokratičnim vedenjem v nekaterih socialnih skupinah:

SKUPINA	RAZMERJE A/D
- DRUŽINA (iz katere izhajajo)	60/40
- VRTEC	35/65
- ŠOLA (osnovna in srednja)	80/20
- UNIVERZA	55/45
- SLUŽBA	70/30

Ljudje so se najbolj enakopravne počutili v vrtcu in na univerzi (35/65 in 55/45), najbolj pa so se morali podrejati v šoli (80/20). Presenetilo nas je razmerje med avtokratičnostjo in demokratičnostjo odnosov v družini (60/40), vendar ne smo pozabiti, da so družino tako doživljali kot otroci, sedaj kot starši ocenjujejo odnose v novi družini drugače, bolj demokratično. Položaj in izkustvo otrok in staršev se razlikujeta. Ocene o razmerju med enim in drugim izkustvom v družinah se zelo razlikujejo med ljudmi. Odgovori so bili zelo razpršeni. Življenje v družinah je zelo raznoliko in ni določeno od zunaj. Na prav nasproten pojav smo naleteli pri ocenjevanju tega razmerja za šole. Ocena je bila zelo strnjena in konsistentna. Razlike so bile le za plus ali minus 5 odstotkov. Šola deluje kot represivna skupina z zelo izdelanim socialnim režimom, od katerega ni odstopanja in tudi ni prostora za individualnost ali drugačnost. Vsi se morajo podrejati istim pravilom in predpisom, ne glede na to, da so otroci zelo različni.

Na univerzi je več svobode. Mnoge razlike med srednjo šolo in univerzo zmede in študij kmalu opustijo. V raziskavi zatejete osebe so uspešno končale fakulteto in so se v socialnih razmerah na univerzi sorazmerno dobro ujele. Bolj k tlom jih je pritisnila služba, kjer so bili izpostavljeni bolj avtokratičnim odnosom.

Sodelujoče osebe so bolj pod vtipom avtokratičnih kot demokratičnih odnosov. Izkustvo demokratičnih odnosov je še vedno prešibko in pomanjkljivo. Zato bodo tudi v novih položajih laže zapadli v avtokratične odnose in bo demokracija še vedno ostajala le bolj kot splošna želja, nekaj, česar se zavedajo in so razumsko sprejeli, v vedenju pa jim še ne bo šlo

Razmerje med avtokratičnimi in demokratičnimi odnosi v nekaterih skupinah:

tako hitro od rok. Demokratizacija družbe zahteva spremi-njanje osebnosti, to pa ne gre čez noč, ampak je nepretrgan dolgotrajnejši proces socialnega razvoja.

Retrospektivno so osebe ovrednotile, v katerih položajih so izkusile demokratične odnose.

Položaji, v katerih so se osebe najpogosteje počutile enakovredne in so si pridobile izkustvo demokratičnosti:

- med prijatelji,
- med sošolci ob raznih srečanjih,
- v različnih skupinah sovrstnikov,
- med sodelavci,
- v družini,
- v društvih, klubih, interesnih skupinah,
- v svetovalnih službah,
- med sosedji,
- v športnih skupinah,
- v partnerstvu.

Ljudje so se počutili enakovredne med sovrstniki. Takrat so bili dovolj samozavestni, da so se izrazili in dejavno sodelovali v odnosih. Strah, bojazen, občutek neznanja ali nesposobnosti so jih od sodelovanja odvračali in pasivno so se podrejali drugim. Zanimivo je, da vsi omenjajo le neformalne skupine in ni bila niti enkrat omenjena kaka institucija, niti vrtec ne, čeprav so ga prej ocenili kot najbolj demokratično ustanovo. Družina se pojavlja v listah najbolj demokratičnih izkustev in najbolj avtokratičnih izkustev. Vendar zdaj v raziskavo vključene osebe ocenjujejo družino in razmerja v njej tudi že kot starši, in ne več samo kot otroci. Z druge strani se jim zdi družina bolj demokratična. Možje pogosteje doživljajo partnerstvo kot demokratičen odnos, medtem ko se zdi nekaj več ženskam odnos z možem avtokratičen.

V družinah z demokratičnimi odnosi prevladuje nagrada kot vzgojno sredstvo, razvija se otrokov ego in jasna osebna identifikacija, zato taki otroci pozneje laže vstopajo v enakovredne, demokratične odnose z drugimi. Ker sami ne poznajo nnilja kazni in so bili permisivno vzgajani, tudi pozneje ne izvajajo nasilja nad drugimi. Novih vrst socialnih odnosov pa se ljudje lahko navadijo tudi pozneje v življenju. Odnosi se ne-pretrgoma spremenjajo.

Posamezne formalne socialne skupine ne morejo bistveno odstopati od ustroja celotne družbe. Avtokratična družba ne

more imeti demokratične šole in nasprotno. Demokratična družba ne prenese avtokratičnih ustanov in podjetij. Iz odgovorov, dobljenih v raziskavi, sledi, da se večina ustanov nagaiba k avtokratičnim družbenim odnosom. Skoraj ni ustanove, ki je osebe ne bi navedle med tistimi, kjer so doživljale avtokratične odnose. V formalnih ustanovah si ljudje niso mogli pridobiti izkustva in se naučiti demokracije. Sem spadajo kar vse ustanove in organi oblasti.

Položaji, v katerih so bili najpogosteje izpostavljeni avtokratičnim odnosom:

- šola,
- vojska,
- zdravstveni dom, bolnišnica,
- odnos do staršev, družina,
- sodišče,
- služba,
- razne pisarne (občina, lokalna oblast, birokracija),
- banka,
- pošta,
- policija, carina,
- odnos do moža (partnerstvo),
- cerkev,
- nekdanja komunistična partija,
- institucije na splošno.

Demokratični odnosi obstajajo na neformalni ravni. Tu si ljudje nabirajo izkušnje o enakovrednih odnosih z drugimi. Demokratizacija je še vedno večinoma neformalen socialni proces. Uradne ustanove ohranjajo hierarhične odnose in avtokratičen socialni režim. Odpira se vprašanje, kako bi lahko povezali formalno in neformalno področje, da bi vplivali na demokratizacijo tudi v ustanovah? Po svetu ugotavljajo, da se število nevladnih organizacij in prostovoljnih društev naglo veča in da vedno bolj raste njihov pomen. V marsičem društva že opravljajo funkcije, ki jih uradne vlade več ne ne zmorejo. Primer je izobraževanje odraslih v osemdesetih letih v Sloveniji, ko so na andragoškem področju zamire vse uradne službe. Andragoško društvo Slovenije je bilo edino, ki je ob sebi zbiralo andragoge, ohranljalo potrebno koordinacijo in predstavljalo področje izobraževanja odraslih v stikih z vladnimi organi. Na mednarodnem področju se čuti vedno večji vpliv nevladnih organizacij. Tam, kjer ne morejo nič doseči

Združeni narodi, posežejo Amnesty international ali druge prostovoljne organizacije, da opravijo pomembno poslanstvo in dajo potrebno pomoč. Raznim kongresom vladnih predstavnikov, npr. pri UNESCO, se pridruži vzopredno srečanje nevladnih predstavnikov društev in obravnavajo isto problematiko. Neformalno druženje ljudi je postalno gonična sila demokratizacije družbenih odnosov in daje pomembne izkušnje ljudem, ki se demokracije še učijo.

V raziskavi so nam osebe navedle tudi nekaj vzrokov, zakaj so se počutile nemočne in podrejene v odnosu do drugih. Prevladovale so naslednje ugotovitve:

- ker njihovih stališč niso upoštevali,
- ker niso imeli moči, da bi dosegli tisto, kar so žeeli,
- ker so imeli občutek, da se drugi poigravajo z njimi in njihovo usodo,
- ker so se čutili ponižane,
- ker drugi niso bili prijazni z njimi,
- ker se jim je zdelo, da jih drugi ogrožajo,
- ker so se samo oni morali prilagajati drugim,
- ker so se drugi vedli do njih hladno in odtujeno,
- ker sami niso mogli o ničemer odločati, ampak so morali le slediti drugim,
- ker niso poslušali njihovih argumentov in jih niso sprejeli,
- ker ni bilo nobene priložnosti, da bi napravili kaj po svoje in bolj ustvarjalno ali drugače, kot je bilo v navadi,
- ker so morali slepo ubogati druge,
- ker so bili odnosi preveč formalni.

Socialni odnosi so obojestranski (Brajša, 1978) in nanje vplivata obe strani. Ljudje niso deležni demokracije, če je tudi sami ne zahtevajo ali celo izsilijo. Če so dovolj razgledani in razumejo, kaj se v socialnem smislu z njimi dogaja (to pa zahteva tudi določeno znanje), potem začno postopno tudi spremnijati, kar jim ni všeč. Ko jim represija preseda, se ji upro. Z lastnim angažiranjem dosežejo bolj demokratične odnose. Zaman bi čakali, da bo vplivalo na demokratizacijo samo pozitivno socialno izkustvo iz okolja. Izobraževanje odraslih ima pomembno vlogo v državljanško vzgojo, ki jo poznajo od antike dalje. Enopartijski sistem je z vsiljeno ideologijo odvrnil ljudi od politične vzgoje in nanjo gledajo na splošno zelo negativno in odbojno. Interes za državljanško vzgojo se mora šele na novo prebuditi in osmisliti.

Izobraževanje odraslih in razvoj demokracije

Velike politične in gospodarske spremembe puščajo povprečnega človeka povsem neinformiranega in nepripravljenega za sodelovanje v javnem življenu. Zaradi neznanja ima težave že pri reševanju osnovnih življenjskih problemov. Poleg neznanja ovira sodelovanje v bolj demokratičnih odnosih strah. Ljudje se bojijo, da bodo izgubili službo, in raje nič ne rečejo, še manj pa ugovarjajo. Tako se iz dneva v dan rojeva pri nas nešteto malih diktatorjev, ki si predstavljajo in tudi »udejanjajo« demokracijo tako, da samovoljno vladajo drugim. Vsak po svoje izkoršča oblast, ki si jo je pridobil. Za njimi ostaja le množica neukih in nemočnih ljudi, ki niti ne vedo, ali bi se in kako bi se postavili za svoje pravice.

Pogled od blizu pove, da se je naša populacija razcepila v dva tabora: na dejavne, spretne ljudi, ki poskušajo vladati drugim in jih pridobiti, in na pasivne, usodi vdane in čakajoče, da bo rešitev tudi zanje prišla od zgoraj. Slednji so pripravljeni veliko potrpeti in čakati, niso pa borci za boljši jutri, niti ko se gre za njihov obstoj. Sami od sebe se niso sposobni premakniti. Spodbudi jih le skupno delovanje, jasen načrt socialnega razvoja, enotna gibanja sociokultурne animacije in prosvetnega dela ter možnosti za združevanje v razne skupine in dru-

štva; tam najdejo skupne cilje in jim ni treba samim prodirati in reševati problemov.

Demokratizacija družbe je stalen proces. Kazati se mora v zakonodaji in ustreznih službah, ki demokratizacijo tudi objektivno podpirajo in pospešujejo. Ob podpori takih organizacij ne pada vsa odgovornost in nemoč na posameznika, ampak ima priložnost, da se pridruži splošnemu toku dogajanj.

V izobraževanju odraslih potekajo projekti, ki poskušajo zlasti podpreti obrobne družbene skupine v Sloveniji. Prvi tak projekt za demokratizacijo odnosov je bila Univerza za tretje življenjsko obdobje. Med nami živi 450.000 upokojencev. Ljudje z upokojitvijo izgubijo svoj socialni položaj, ker je ta praviloma povezan s službo. Po upokojitvi jih družba odrine na rob, ne glede na njihove sposobnosti in želje ali to, da bi njihove sposobnosti še vedno potrebovala. Kako more biti neka družba demokratična, če pusti životariti na robu skoraj četrtinu svojega prebivalstva, upokojence? Izobraževanje starejših pospešuje njihovo reintegracijo v družbo in jih usposablja za nove dejavnosti, prek katerih se lahko spet povezujejo z drugimi ljudmi. Socialni odnosi so daj-dam. Človek mora imeti nekaj, kar ponudi drugim; morda je to nasvet ali estetski užitek, pomoč v stiski ali prijazna beseda. Šele nato bo od družbe sprejemal enakovredno, in ne kot miločino. Ostal bo sredi družbenega dogajanja in zadovoljeval vse svoje osnovne psihosocialne potrebe.

Drugi tak projekt je odpravljanje funkcionalne nepismenosti ali »usposabljanje za življenjsko uspešnost«. Danes so najbolj ogroženi najmanj izobraženi, ker je znanje postalo najpomembnejši faktor človekovega položaja tudi v Sloveniji (Vodopivec, 1994). Funkcionalno nepismene osebe so usedlina, ki jo pušča za seboj industrijska družba. Računajo, da je v razvitih državah OECD okrog 20 odstotkov funkcionalno nepismenih oseb. To so predvsem industrijski delavci, ki v svoj osebnini razvoj niso nič vlagali in z znanjem močno zaostajajo. Na podlagi testov, ki jih opravlja Andragoški center Slovenije, je funkcionalno nepismenih pri nas še več. Mednje spadajo ljudje z osnovno šolo ali poklicno šolo in ozkim industrijskim usposabljanjem. Njihovo izobraževanje je bilo kratko in ozko in so le enostransko razviti. Programi za funkcionalno pismenost so trenutno osredinjeni zlasti na mlajše odrasle in se povezujejo z dokvalifikacijami in prekvalifikacijami. Cilj je, da bi z znanjem osebe dosegle sposobnost za bolj avtonomno življenje in bi večino stvari lahko reševali v veselje sebi in drugim.

V Sloveniji se je pred tremi leti začel še projekt sociokulturalne animacije, ki s študijskimi krožki pospešuje dejavnost in povezanost ljudi v posameznih krajih. Zainteresirani se združujejo v majhne skupine zato, da bi uresničili neki cilj in na pravili tisto, kar si želijo, pri tem pa se tega še skupaj učijo. Izobraževanje je v študijskih krožkih povezano neposredno z akcijo in ima poleg izobraževalnega še neki drug konkreten cilj. Sociokulturalna animacija nastaja kot mreža programov ali gibanje, ki naj pripomore k temu, da se čim več družbene moči in odločanja prenese na lokalno raven.

V pripravi so še središča za mlajše odrasle, ki bi združevala mlade, ki so iz šole izpadli, ne najdejo zaposlitve in socialno niso nikjer integrirani. Veča se skupina mladih na robu družbe, kar nedemokratičnost še povečuje. V središčih za mlajše odrasle bi razvijali socialno pripadnost in našli vsebino svojemu življenu tudi za čas, ko so brez šole in brez službe.

Sklep

Usposabljanje ljudi za demokratične družbene odnose je socialno učenje in temelji predvsem na osebnem izkustvu – izkustvenem učenju. Človek se ne bo nikoli naučil demokratičnega vedenja, če tega ni bil že kdaj sam deležen. Tako se

razvijejo potrebne socialne spretnosti, način komuniciranja z drugimi in navade, ki upoštevanje drugih in prodornost lastnih zamisli sproti pomagajo uresničevati. Vendar samo izkustveno učenje ni dovolj. Potrebno je še znanje in informacije o tem, kako neka družba deluje, o zakonodaji, ustavi itd. Tako znanje mora izobraževanje posredovati kot množično obliko učenja prek javnih predavanj, z brošurami, na raznih seminarjih in kot del splošne izobrazbe. Splošna izobrazba je pomemben člen v demokratizaciji odnosov, ker ima velike transferne možnosti. To znanje ljudje lahko uporabljajo v najrazličnejših situacijah, medtem ko ozka poklicna izobrazba zadostuje le za opravljanje določenega dela.

Uspodbjenost za demokratično vedenje poleg znanja pomeni še določene osebnostne lastnosti, kot so čustvena in socialna zrelost, strpnost in kooperativnost ter sposobnost izmenično ofenzivnega in defenzivnega vedenja, kar predstavlja precejšnjo stopnjo osebne zrelosti. Demokratično vedenje je višja oblika socialnih odnosov, ki ne temelji na podrejanju in ukazovanju, na ubogljivosti, strahu in kazni. V demokratične odnose stopata oba partnerja prostovoljno in morata biti nanje tudi oba pripravljena. Če demokracijo želi le eden od sodelujocih, pride do »navzkrižnih komunikacij« (Bern, 1980) oziroma se komunikacija pretrga. V avtoritarnih odnosih oblastnež najde svojo žrtev in jo pokori, če se mu ne zna upreti.

Kranjc, dr. Ana
Redni profesor za andragogiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani

Literatura

- Ranking the Reach and Poor, Human Development UNDP Report, UN, 1994
- VODOPIVEC Milan, ORAŽEM Peter S.: Winners and Losers in Transition, Returns to Education, Experience, and Gender in Slovenia, World Bank, PRWP No 1342, 1994
- VODOPIVEC Milan in ABRAHAM Katherin: Patterns of Labour Mobility during the transition: Slovenia, University of Maryland, 1993
- PUHAR Alenka: Prvotno besedilo otroštva, 1982.
- FREIRE Paolo: Pedagogy of the Oppressed, Herder and Herder, New York, 1971
- PETERS r. s.: Ethics and Education, Georg Allen Unwin, London, 1976
- HOLT John: How children learn, Dell Publishing Co, New York, 1972
- HOLT John: The underachieving school, Dell Publishing Co, New York, 1972/2
- TOFFLER Alvin: Future shock, Bantam Books, Toronto, 1971
- TOFFLER Alvin: The third wave, Bantam Books, Toronto, 1981
- TOFFLER Alvin and Heidi: War and anti-war, Little, Brown and Comp., London, 1994
- JOHNSON David W.: Reaching out, Interpersonal effectiveness and self-actualisation, Allyn and Bacon, London, 1993
- PROKOP Ernst: Lerner unter Erwachsenen, Kosei Verlag, München, 1983
- HOULE Cyril: The design of education, Jossey-Bass Publishers, London, 1976
- RETHINKING ADULT EDUCATION, ACS, Ljubljana, 1993
- TRČEK Jože: Medosebno komuniciranje in kontaktna kultura (Interpersonal communications and the culture of contacting others), Didakta, Radovljica, Slovenia, 1993
- JUNG Carl Gustav: Modern man in search of a soul, Routledge, London, 1993
- KNOLL Joachim H.: Internationales Jahrbuch der Erwachsenenbildung, Band 22, Bohlau Verlag, Köln, 1994
- RANSON Steward: Towards the Learning society, Cassell, London, 1994
- LENGRAND Paul: Areas of Learning Basic to Lifelong Education, UNESCO Institute for education, Hamburg, 1986
- KATUS Y., TOTH J.: Voluntary associations in East and West Europe, Euronetwork, Bussum, Netherland, 1991
- BERN Erik: Koju igru igraš (What role you play), Nolit, Beograd, 1980
- REICH Ben, ADCOCK Kristine: Values, Attitudes and Behaviour Changes, Methuen, London, 1976
- BARBER J. Paul and LEGGE David: Perception and Information, Methuen, London, 1976
- BOJANOVIĆ Rade: Psihologija medljudskih odnosa (The psychology of interpersonal relations), Nolit, Beograd, 1979
- BRAJŠA Pavao: Splošna psihodinamika samoupravnega vedenja (General psychodynamics of self-managing behaviour), DE, Ljubljana, 1978
- FROMM Erich: Zdrava družba (Healthy society), DZS, Ljubljana, 1970
- BUBER Martin: Princip dialoga (The principle of dialogue), Časnik 2000, Ljubljana, 1982
- KRANJC Ana: Motivacija za izobraževanje (Motivation for education), DE, 1982
- KRANJC Ana: Izobraževanje – naša družbena vrednota (Education our social value), DE, 1978
- MIJOČ Nena, FINDEISEN Duša, KRANJC Ana: Študijski krožki (Study circles), ACS, Ljubljana, 1993